

LIKOVİ ZAVIČAJA: SEJDO ĐULIĆ – SUSRET SA VALTEROM U GRAČANICI

Dr. sc. Omer Hamzić

SEJDO ĐULIĆ JE JEDAN OD ZNAČAJNIJIH I, NAŽALOST, SKORO potpuno zaboravljenih likova, koji su ostavili prepoznatljive tragove u historiji Gračanice. Kao rezervni oficir Kraljevske jugoslovenske vojske i Hrvatskog domobranstva, on je u proljeće 1942. godine, u vrijeme kada su bošnjačka naselja u okolini Gračanice bila ugrožena od ustaničkih snaga i sa Ozrena i sa Trebave – stao na čelo odbrane ovih krajeva, uvezavši dotad nepovezane lokalne milicije i ustrojivši Gračaničku domobransku dobrovoljačku bojnu (u sastavu DOMDO pukovnije Hadžiefendića), koja je bila garant sigurnosti svih građana Gračanice u tom vremenu. Obavljao je, dakle, najznačajniju vojnu dužnost u gradu, bio uvažen i poštovan u narodu. Kao komandant te jedinice, nastojao je da sa svojim ljudima sačuva grad od razaranja, odvrtao pokušaje osвете i terora nad nezaštićenim nemuslimanskim življem, kao i iznenadne upade bilo koje vojske na teritoriju koju je kontrolisao.

Upoznao sam ga tokom istraživanja političkih prilika u Gračanici tokom Drugog svjetskog rata za monografiju “Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji”, koju sam radio u koautorstvu sa rahm. puk. Esadom Tihićem u periodu od 1985. do 1988. godine.¹ Pitanje muslimanskih milicija i njihove uloge u Drugom svjetskom ratu, pa i DOMDO pukovnije Hadžiefendića u to vrijeme bilo je potpuno neistraženo. U tadašnjoj historiografiji, jednostavno su se tretirale

¹ Radi se o monografiji: Esad Tihić, Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988.

kao kvinslinške formacije i imale negativan-izdajnički predznak. Budući da je u Gračanici u to vrijeme bilo još uvijek jako živo pozitivno pamćenje na tu Sejdinu jedinicu, nama autorima bilo je jasno da to pitanje ne možemo niti zaobići, niti tretirati na tadašnji način – crno-bijelom tehnikom. Kako nismo mogli doći do relevantnih arhivskih izvora (kojih je, inače, jako malo o tim jedinicama), odlučili smo da Sejdu Đulića zamo- limo za razgovor na tu temu, u kojem bismo razjasnili određena pitanja i dileme oko djelovanja gračaničke bojne DOMDO pukovnije na ovim prostorima. Ostvarili smo kontakte i predložili mu neposredan razgovor na temu “Vojno-politička situacija u Gračanici od početka 1942. do kraja 1943. godine”. Našu inicijativu Sejdo je odmah prihvatio (pogotovo, kako je rekao, što je dolazila iz Gračanice), pa smo razgovor upriličili 03. 07. 1986. godine u prostorijama nekadašnjeg Republičkog odbora Saveza udruženja boraca antifašističkog rata u Sarajevu. U to vrijeme već je bio u mirovini, ali još uvijek krepkog zdravlja i vedrog duha. Bio je vrlo raspoložen, spreman da odgovori na svako naše pitanje. Bez problema, složio se da razgovor snimamo i da ga koristimo kao izvor u našoj monografiji po svom nahođenju, čak i bez njegovog formalnog autorizovanja.² Rekao nam je da stoji iza svake svoje riječi i da ne pati od formalnosti, te da ima puno povjerenje u nas. Budući da smo mu prethodno poslali okvirna pitanja, koja su nas posebno interesovala, razgovor je tekao bez ikakvih problema. Sam tok razgovora, svojim potpitanjima usmjeravali smo ja i puk. Tihć kao autori knjige. Razgovoru su prisustvovali još i rahm. Dževad Sarajlić ispred Komisije za istoriju tadašnjeg Opštinskog komiteta Saveza komunista u Gračanici i Osman Puš-

2 Kompletan razgovor je “skinut” sa magnetofonske vrpce i “prebačen” na papir kao dokumnet pod naslovom “Magnetogram razgovora sa Sejdodom Đulićem iz Sarajeva, koji je vođen 3. 7. 1986. godine u prostorijama Republičkog odbora SUBNOR-a”, dokument se nalazi kod autora (u daljem tekstu “Magnetogram...”)

■ SEJDO ĐULIĆ

kar, tada zamjenik komandanta Štaba Teritorijalne odbrane u Gračanici. Razgovor je trajao oko tri sata, Sejdo je bio zaista zahvalan sagovornik, imao je zanimljivu priču i argumentovana objašnjenja. Bili smo ne malo iznenađeni, skoro šokirani, kad nam je ispričao da je kao legijski komandant, u Gračanici ugostio čuvenog komunističkog ilegalca Vladimira Perića Valtera, dok se prebacivao iz Tuzle, preko Doboja za Sarajevo. Suvišno je naglašavati koliko je ta priča odudarala od tadašnjih uobičajenih stereotipa o muslimanskim formacijama u Drugom svjetskom ratu kao o običnim ustašama... Argumenti i činjenice koje nam je Sejdo saopštio u tom razgovoru nama kao autorima, kasnije će biti od velike pomoći da lakše “ovladamo problematikom” i, konačno, da na drugačiji način, sa manje ideoloških i drugih opterećenja, odgovorimo na pitanje uloge i značaja muslimanskih milicija u Drugom svjetskom ratu. Koliko znam, bio je to prvi pokušaj drugačijeg tretmana Hadžiefendića legije u našoj tadašnjoj historiografiji.

Sa Sejdodom Đulićem sam se kasnije vidio još nekoliko puta, popili bismo kafu, poraz-

govarali... Monografija je izašla i dobro primljena u Gračanici, ne sjećam se da li je Sejdo bio na promociji, ne znam da li je ikada spoznao koliko nam je svojim kazivanjem pomogao.

Sejdo Đulić je rođen 1908. godine u Gračanici, gdje je završio osnovnu školu, gimnaziju je pohađao i završio u Tuzli, a geodetsku školu u Sarajevu i Beogradu. Po završetku školovanja i odluke vojnog roka u kraljevskoj vojsci iz koje se, 1931. godine vratio sa činom rezervnog kapetana inženjerije, službovao je kao geometar po mnogim sreskim katastarskim upravama Makedonije i Srbije—od Đevđelije do Negotina, Obrenovca i Užica. U političkom pogledu, u periodu između dva svjetska rata bio je spahinovac i aktivno podržavao, kao i većina državnih službenika, režimsku JRZ. Na službu u Kladanj došao je 1940. godine, gdje je dočekao rat, kapitulaciju Kraljevine Jugoslavije i njemačko zarobljeništvo. Kako je bio potreban vlastima NDH kao geometar, neko je intervenisao za njegovo oslobađanje, pa je već je u decembru 1941. godine konačno došao na službu u Gračanicu kao geometar u kotarskoj katastarskoj upravi. Tu se odmah zbližio s nekoliko uglednih Gračanlija, intelektualaca koji su imali manje-više rezervisan stav prema ustaškom pokretu i njihovoj antisrpskoj šovinističkoj politici.

Nakon formiranja Hadžiefendića legije (u početku se zvala Odjel narodnog ustanka, a kasnije DOMDO pukovnija), na insistiranje njenog vođstva iz Tuzle, posebno prvog Hadžiefendićevog saradnika Omera Gluhića, koji će polovinom 1943. godine preći na partizansku stranu, Sejdo Đulić se sredinom marta 1942. godine prihvatio zadatka da formira takvu jednu jedinicu u Gračanici. Prema sopstvenom priznanju, u početku se malo odupirao, govoreći kako nije operativni oficir, kako je više zanatlija, tehničar, kako nije vojnik itd. Rekli su mu: "Ništa, u nas seljaci vode te jedinice i tebi se je primiti te dužnosti..." Prvo je formirao četu od 80 ljudi u Gračanici, kao jezgro buduće gračanič-

ke legijske (DOMDO) jedinice. Pored štaba i pozadine u Gračanici, u svom sastavu ta je jedinica imala četiri čete (satnije) koje su brojele ukupno oko 500 ljudi, a bile su stacionirane u muslimanskim selima prema potrebama i ozrenskim četnicima. Dok je bio na čelu gračaničke legije (DOMDO bojne), od marta 1942. do kraja septembra 1943. godine, u Gračanici se gotovo nije ni znalo za rat. Kad su počele dolaziti partizanske jedinice i do Gračanice, postojala je neka prećutna suglasnost da se propuštaju kroz legijske položaje bez borbe. U spomenutom razgovoru, hvaleći svoje oficire, Sejdo nam je o tome rekao i ovo: "Rad Bojne na vojničkom polju, mislim da je dovoljno opisan, jer je Gračanica u periodu od marta 1942. i 18. decembra 1943. (kada sam se povukao u Doboj i kada je Adem Alić poginuo) četiri-pet puta prelazila iz ruke u ruku, a nije ni jednom ni puška opalila. To je činjenica — i samo zahvaljujući tim ljudima..."³

Kao što joj i samo ime kaže, ta je jedinica, pod Sejdičinom komandom, bila isključivo odbrambena i samozaštitna — čuvala je Gračanicu od upada i pljački bilo koje vojske. U ljeto 1943. godine, u znatno izmijenjenoj vojno-političkoj situaciji, kada je u bošnjačkom narodu sve više rasla popularnost NOP-a, Sejdo Đulić je otpočeo aktivnu suradnju sa NOP-om, da bi kasnije i pristupio redovima NOVJ, u kojima se borio sve do kraja rata.

Kao što je rečeno, Sejdo Đulić je, kako komandant legije, prihvatio i ugostio čuvenog partizanskog ilegalca Vladimira Perića Valtera. Prolazeći ilegalno iz Tuzle za Sarajevo, 9. septembra 1943. godine, negdje u predvečerje Valter je svratio u Gračanicu. Na tom putu pratio ga je Ahmed Hasić, domobranski natporučnik iz Doboja, suradnik NOP-a. Kako je od ranije dobro poznao Sejdu Đulića, on je sa Valterom prvo otišao kod Sejde i dogovorio obezbjeđenje oko kuće svog rođaka, gruntovničara Fadila Rustemovića, kod kojeg će to veče on i Valter

3 "Magnetogram..."

prespavati. Ujutro, 10. septembra, Valter se u zapovjedničkoj kancelariji Sejde Đulića upoznao sa političkom situacijom u Gračanici i dao kratka uputstva za dalji rad. Pored Đulića i Hasića, na tom sastanku bio je i Adem Alić, partizanski ilegalac u Gračanici, zapovjednik legijske jedinice u Malešićima. Poslije sastanka, Valter je sa Hasićem produžio za Doboj i Sarajevo.

U spomenutom razgovoru, o tom zanimljivom detalju iz svog života Sejdo nam je ispričao sljedeću priču: "Ja sam stalno održavao vezu sa Dobojem i sa kolegom Ahmetom Hasićem. On je brat Avdana Hasića, inače je bio geometar, isto služio u Srbiji. Poslije došao u Bosnu bio u komadni mjesto sa Reufom Đonlagićem. Ahmet Hasić je 1943. primljen u partiju. Pošto smo bili kolege, bili smo i jako dobri prijatelji. Često je navraćao kod mene. Mi smo se često dogovarali. Ja sam od njega i neke savjete prihvaćao jer je u Doboju bio veći centar, više je znao.

Jednog dana između 10. i 15. septembra (1943. godine, n.a.), bio Ramazan, pred moju kuću na Mahmutovcu stao je motor. Dođe Hasić i još sa njim jedan u civilnom odijelu. Popili smo kafu, pričali o svesmu i svačemu. Ja nisam znao ko je i šta je taj što je došao sa Hasićem. Poslije večere kad je bilo vrijeme da se ide spavati, Hasić mi je rekao da (pošto sam imao još jednog gosta) oni idu na spavanje kod grunтовничара Fadila Hrustemovića. On je bio Hasiću tečić. Ja sam ih otpratio. Kad su ulazili na vrata Hrustemovića, Hasić mi je rekao da bi bilo dobro da postavim obezbjeđenje (stražu) oko te kuće gdje će spavati radi iznenađenja. Ovo je, kaže, jedan drug, reći ću ti ko je. Ja sam probrao pouzdane ljude i obezbijedio tu kuću. Ta kuća je bila na drvvarskoj pijaci u blizini skvera, kod kuće Spahića.

Ujutro oko 9 sati došli su mi u kancelariju, ondje gdje je sada popova kuća. Kod mene je bio Adem Alić, Haris, (geometar iz Dervente, koji je premješten za adutanta kod Sejde Đulića, umjesto adema Osmanbegovića, koji je premješten u Puračić, n.a.), Nino

(Laznik, rezervni narednik u zapovjedništvu kod Sejde Đulića, inače pastorak Rifat-age Mehinagića). Počeli smo tako pričati o svesmu i svačemu. Hasić mi je prethodno već rekao da je to neki rukovodilac, ali mi nije rekao da je baš jedan od glavnih. U toku našeg razgovora došao je i Safet Branković, kotarski predstojnik (Huso Tolić je bio otišao sa tog mjesta), vrlo čestit čovjek.

Ja sam ih ponudio doručkom kod kuće. Hasić mi se zahvalio, već sam poručio kafu, pa pošto je bio petak kad smo popili kafu pošli smo da prošetamo. Ja, Valter, Hasić, Adem Alić i Haris. Otišli smo na pijacu, malo smo prošetali. Valter je vidio ono šarenilo na pijaci (gdje je sada spomenik). Začudio se vidjevši one srpske snaše, pa poneki Srbin sa Ozrena, stariji ljudi, i tako—začudeno mi se obratio i rekao: "Vidi, Sejdo, u vas nema rata ovdje, a vidi ovo—snaha sjedi do snaše". Htio je da kaže, Muslimanka sjedi do Srkinje. Rekao je da ga to zaista prijatno iznenađuje, to šarenilo i ta takoreći sloga. Kaže u vas nema rata. Pijaca je zaista bila bogata, bila je rodna godina, jesen. Još smo prošetali, vratili se opet kod mene, ručali, malo odmorili, popili kafu i oni su negdje popodne otišli u Doboj. Kad su pošli za Doboj, onda mi je Hasić rekao: "To je sekretar partijske organizacije—bio u Tuzli, a sad je premješten u Sarajevo, kaže, da mi je on reko da ti mogu to sad reći. Do tada nisam smio."⁴

Nakon hapšenja i strijeljanja Adema Alića, krajem 1943. godine, te promjene vojno-političke situacije u Gračanici i oko Gračanice, Sejdo je morao napustiti Gračanicu. U spomenutom razgovoru on nam je o tome rekao sljedeće: "Isti dan kad je Adem Alić strijeljan, mene zove telefon iz Doboja. Poručeno mi je da postoji pouzdana informacija da i meni prijeti opasnost i da moram ići iz Gračanice, te da ću dobiti depešu da me premjštaju u Doboj. Bio sam u posadnom satu (Komandi mjesta). Tu sam bio do pada Doboja, do 8. septembra (1944. n.a.), kad je Ta-

⁴ "Magnetogram..."

nović predao artiljerijsku pukovnicu. Mi smo znali za napad 53. divizije (partizanske, n. a.), pa smo otišli kući da se pripremimo da idemo u partizane sa Dobojlijama. Desi se da je napad izvršen dan prije. Prekinut je saobraćaj Gračanica – Doboj i ja ostanem kod kuće, sklonim se. Ja sam čitavo to vrijeme takoreći ilegalno bio kod kuće. Nisam se pojavljivao ni kao geometar, ni kao oficir do 23. 9. 1944., kada su došle ove jedinice sa kojima sam otišao...”⁵

Tokom boravka 18. hrvatske brigade u Gračanici, 28. i 29. septembra 1944. godine, u partizanske redove je, pored dvadesetak omladinaca, stupilo i nekoliko uglednih građana, koji su obnašali vrlo odgovorne dužnosti u tadašnjim vojnim i civilnim vlastima NDH u Gračanici. Među njima je bio i Sejdo Đulić, koji je stupio u partizane nekoliko dana ranije. Osim Sejde, u toj grupi bili su još i Safet Branković, kotarski predstojnik, Osman Fazlić, sudija, Vsevolod Alabovski, inženjer šumarstva, Mustafa Mustajbegović, šerijatski sudija, Sejdo Đulić, komandant legije u Gračanici, Salih Arnautović, komandir legijske čete u Brijesnici itd. Odlazak tako velike grupe uglednih ljudi u partizane bio je veliki politički udarac ustaškom režimu, koji se nakon toga neće više moći stabilizovati u Gračanici. Svi ti ljudi snažno su nastavili svoje djelovanje na terenu, propagirajući antifašističke ideje i ideje NOP-a, agitujući za novo ustrojstvo vlasti. Među 200 potpisnika proglasa zelenokadrovcima da predu u jedinice NOVJ na osnovu amnestije koju je bilo proglasilo Predsjedništvo AVNOJ-a 21. 11. 1944. godine, nalazi se i ime Sejde Đulića kao i još nekoliko antifašista iz Gračanice: Osman Fazlić, Safet Branković, Muhamed Sulejmanović i Husein Tolić.

Poslije kratkotrajnog oslobođenja Gračanice, 24. 2. 1945. godine, Sejdo Đulić je izabran za prvog predsjednika Sreskog narodnog odbora (a za sekretara Đoka Šešlak).⁶ Na

toj dužnosti zadržao se do prvih lokalnih izbora, u jesen 1945. godine., ali je i dalje ostao na radu u sreskoj i općinskoj administraciji u Gračanici. Krajem 1947. i početkom 1948. godine bio je član Izvršnog odbora Sreskog narodnog odbora i povjerenik finansijskog odsjeka u Sreskom narodnom odboru. Međutim, tadašnje partijsko-političke strukture u Gračanici nisu imale povjerenja u bivšeg legijskog oficira, niti su bile zadovoljne s njegovim radom. Jačanjem stege totalitarizma, on se jasno, kao istinski antifašist, distancirao, ne želeći da ima išta zajedničko sa represijom i terorom. Okarakterisan je kao “politički pasivan i politički negativan”, te da “neće da se bavi politikom”. Za njega su pisali da je uobražen “u svoje stručno znanje i potcjenjuje ljude sa manjim kvalifikacijama”, te da se kao čovjek može “iskoristiti jedino kao stručnjak”. Zaključna karakteristika, potpisana u Sreskom komitetu KPJ, 3. 4. 1948. godine, vjerovatno ga je i “otjerala” iz Gračanice. “Njegovo pasivno držanje u odnosu na politički rad negativno se održava među masama, a s obzirom na autoritet koji je stekao za vrijeme okupacije sa svojom dvoličnom politikom i kao zapovjednik bojne. Zato ga je potrebno ukloniti iz Gračanice jer sa svojim pasivnim držanjem pasivizira ljude od kojih bi se mogli napraviti dobri frontovci.”

Nakon te partijske “presude”, Sejdo Đulić zauvijek napušta Gračanicu i seli se sa porodicom u Sarajevo, gdje je našao zaposlenje u svojoj struci, kojoj je ostao vjeran do kraja života. Nakon iskustava sa poslijeratnim lokalnim drmatrima u Gračanici, nikada se više nije bavio politikom. Možda je zato i doživio duboku starost, ne prekidajući nikada veze sa Gračanicom, gradom na čelu čije odbrane je stajao u vrijeme kad je bilo najteže.

Umro je 1994. godine u opkoljenom Sarajevu. ♦

5 “Magnetogram...”

6 Esad Tihic i Omer Hamzić, *Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji*, Gračanica 1988., 283

